

Ацо Гиревски

Наследството на Светите Кирил и Методиј

The Legacy of Saints Cyril and Methodius

Апстракт: *ГИРЕВСКИ, Ацо. Наследството на светите Кирил и Методиј.* Одбележувајќи ја 1130-годишнината од смртта на св. Методиј, во овој труд ќе стане збор и за заедничката мисија на светите браќа Кирил и Методиј. За да станат христијански мисионери меѓу Словените, светите браќа морале да го преобликуваат македонскиот народен јазик во книжевен пред да започнат со својата задача – преводот на богослужбените книги. Во следните години, со помош на своите ученици, тие целосно го превеле Светото писмо, односно Библијата на црковнословенски јазик. Тоа тие го сторија и бргу се чу во светот и исправноста на библискиот текст ја прифати не само Истокот, туку и Западот и со тоа се создаде словенскиот книжевен збор. Иако светите браќа Константин – Кирил и Методиј беа царски пратеници, кога дошле меѓу Словените, тие останале заштитници на темелните права и слободи на словенскиот народ: право на сопствено писмо, право на сопствен јазик, право на богослужење на народен јазик и право на сопствен општествен и политички развој. И затоа, поради нивниот пастирски пристап и длабоката почит за културната самобитност на Словените, тие остануваат да бидат жив образец за Црквата и претставуваат едни од најголемите мисионери на сите времиња. Во Македонија, нивното дело и мисија ќе бидат темели за верата и писменоста, а луѓето кои ќе се изродат овде на овие простори, врз тие темели ќе ја надградат својата духовна, културна и засебна традиција.

Клучни зборови: светите Кирил и Методиј, мисија, јазик, култура, богослужение, Библија

Abstract: *GIREVSKI, Aco. The Legacy of Saints Cyril and Methodius.* Marking the 1130 anniversary of St. Methodius' death this paper also focuses on the mutual mission of the Holy Brothers Ss. Cyril and Methodius. In order to become missionaries of Christianity among the Slavs they had to transform the old Macedonian vernacular language into a literary language before embarking on their task – the translation of the Liturgical books. In the following years, assisted by their disciples, they delivered a complete translation of the Bible in Old Church Slavonic. Before long, their translation of the Bible was widely accepted not only by the East, but also by the West, acknowledging the Old-Slavic language as a literary language. Although their missionary expedition was requested by a Byzantine Emperor, Ss. Cyril and Methodius remained respectful to the cultural originality of the Slavs and to their fundamental human rights and basic freedoms: the right to their own language and culture, the right to preach the Holy Scripture and hear their own language spoken at the Liturgy, and the right to their own social and political development. Therefore, due to their priestly approach and their deep respect for the cultural identity of the Slavs, they remain to be a living example for the Church and continue to be one of the greatest missionaries of all times. Their devoted work and mission will remain to be the foundation of the Christian faith and the literary language in Macedonia. The future generations of the people of Macedonia will shape their unique spiritual and cultural tradition on the enduring legacy bequeathed by Ss. Cyril and Methodius.

Key words: Ss. Cyril and Methodius, language, culture, Liturgy, Bible

„Милостивиот Бог, Кој сака секој човек да се спаси и да ја познае вистината (сп. 1 Тим, 2,4), во наше време (своевремено), заради нашиот народ, ни го испрати блажениот учител Методиј, кој на сите им 'стана сè за сите да ги придобие' (сп. 1 Кор 9, 22)“. Со овие зборови, по свечениот вовед, започнува Житието Методијево, најстариот негов животопис. Ете, така сакаме и ние да го започнеме нашето слово, потсетувајќи се на 1130 години од неговото упокојување. Свети Методиј починал на 6 април 885 година, во Светлата седмица, на Велики вторник. Толку за годишнината на св.

Методиј, „кој едномудрено се подвизуваше, и со молитви и чуда му помагаше на својот брат Кирил“ и затоа нема да ја издвојувам свештената двојка, па натаму подеднакво ќе стане збор како за рамни по нарав на апостолите и просветителите на словенскиот род.

И додека многумина од страната на противничките сили во тоа време посакувале по смртта на Методиј и неговиот брат Константин – Кирил Философ, нивната апостолска мисија да пропадне, се јавија храбри луѓе од нашиот род, а меѓу нив најдаровити свети Климент и свети Наум Охридски. Тие ги при-

дружуваа и им помагаа, а потоа се вратија во родниот крај, го сочуваа нивното дело и мисија и оттука го распространија по сите словенски земји, дури до киевска Русија.

Во Македонија, нивното дело и мисија ќе бидат темели за писменоста и верата, а луѓето кои ќе се изродат овде на овие простори, врз тие темели ќе ја надградат својата духовна, културна и засебна традиција.

Заслугата, пак, да се создаде тоа нивно дело им припаѓа и на други избрани луѓе кои ја прават хронологијата целосна, како на пример: великоморавскиот кнез Ростислав, кој беше причината и на чие барање беа испратени светите Браќа во мисија; византискиот цар Михајло III, кој ги испраќа, панонскиот (словенскиот) кнез Коцел, кој ќе се зазема и помага; цариградскиот патријарх Фотиј, кој им е учител и архипастир; и многу други имиња меѓу кои и имињата на римските папи, макар и „со кривка љубов“, кои ќе ги благословат нивното дело и мисија, но и имиња со спротивни ставови. Снегаров¹ забележал: „Охридските архиепископи св. Браќа ги прогласија за светители, рамни на апостолите, а нивното дело – рамно на делото на Мојсеј и апостолот Павле“. Додека, пак, споменот им се продолжува преку агиологијата, богослужбениот празничен календар, иконографијата и се подигнуваат храмови во нивна чест, а за слава на нивниот и наш Господ Бог.

Од 1949 година, по предлог на благоразумни луѓе, имињата на светите Кирил и Методиј ги носи најстариот, најголем и најреномиран универзитет во Република Македонија. Меѓу заслужните луѓе, за зачувување на споменот на светите Браќа, би ги вброил уште и папата Јован Павле II, кој во 1980 година ги прогласи за заштитници на Европа, но и сите оние имиња низ историјата, кои повеќе или помалку придонесуваат нивното дело да се сочува, разоткрива во нова светлина, да се распространува и пренесува со генерации.

Но, што е тоа во нивното дело и мисла што ги вклучува во културната заедница на сегашниот свет? Зошто и по повеќе од единаесет века христијанскиот свет плете пофални венци, сакајќи најубаво да ги украси богомудрите учители, светите Кирил и Методиј?

Одговорот го имаме во нивната богослужба: „Поради тоа што народите словенски, што седеа во мракот на незнаењето и во смртна сенка, ги просветлија со светлината на

Евангелието; од нив започна Божествената литургија и ни го преведоа Светото писмо (Библијата) и со тоа ни го покажаа изворот на Богопознанието. Со тоа тие нè поучиле да се молиме на Бога на својот народен јазик, нè охрабриле и нè подигнале од нашата подреденост...“ Длабоко во душата во нас ги засадиле зборовите на апостол Павле, „Нема веќе ни Јудејци ни Елини, ни роб ни слободен; нема машко – женско; зашто сите вие сте едно во Христос Исус и Неговата Црква!“ (Гал 3:28).

Како мошне надарени и учени, светите Браќа дејствувале во значајни културни и верски мисии кај муслиманите – Сарацените (Арапите) и кај Хазарите на Крим и северен Кавказ.

Пред сè, тие со своето дело на посебен начин го поврзаа христијанскиот Исток со Западот, истакнувајќи го идеалот на христијанското единство, што претставува квасец на единството на сиот човечки род.

Тие по род биле од христијанскиот Исток, а дејствувале кај оние Словени кои припаѓале под управа и јурисдикција на Западот. Во тој апостолски подвиг, вешто ги спојувале источните и западните христијански елементи со кои сакале да ја збогатат старата словенска култура преку делумно самостојните цркви кај Словените, а поврзани со Рим и Византија, сакајќи да воспостават мост кој би ги спојувал Истокот и Западот, односно народите на тогашна Европа. Со тоа станале предвесници на современите тенденции на денешните луѓе на Европа. На луѓето со добра волја и трагачи по мирот преку интеркултурализмот во служба на единството во различностите; на другите и различните од нас да им го признаваме и почитуваме правото на поинаков начин на постоење по род, а се почитуваме по силата на љубовта во соживот со сите како „Адамови потомци“.

Светите браќа работеле заеднички, но засебно тие се истакнувале со различни дарби и афинитети. Така, на пример, Константин – Кирил златоустиот, уште од млади години се посветил на учењето и со страст ги читал познатите црковни писатели, како и класичните автори. Израснал во маж чесен и благоверен и мошне учен философ. Се здобил со горната премудрост, со љубовта кон Мудроста. Бил човек со исклучителна графичко-ликовна култура, а неговото писмо глаголица оддава човек мисионер, чувствителен и систематичен, кому естетиката му била мошне блиска.

¹ ...И на вси Словене книга да четат, София 1985, стр. 89.

Свети Методиј, пак, станал љубителот на пустината (манастирот), се здобил со Духот – живејќи во тihuвање, стекнувајќи се со пророчка благодат, со телесна чистота, со прилежни молитви, светост и кроткост. Но, и силен на збор – силен за противниците, а кроток за оние што ги примаат поуките: јарост, спокојство, милост, љубов, страдање и трпение; бидувајќи сè за да ги придобие сите (сп. 1 Кор. 9,22).

Со оглед дека годинава се навршуваат 1130 години од упокојувањето на свети Методиј, кој бил прв архиепископ на словенската црква, натаму ќе стане збор за негови, или поточно речено заеднички со брата му Кирил, два значајни проекти – воспоставување на црковна богослужба за новата словенска црква и за преводот на Светото писмо, наречено уште и Библија на словенски јазик. Со тоа Константин–Кирил со Методиј станаа вистински столбови на Црквата, оставајќи им го на Словените своето богато наследство. Бидејќи како царски пратеници беа заминале (во мисија) со царска придружба и дарови, тие ни оставија во наследство „поголем и поскап (дар) од секое злато и сребро, од скапоцени камења и минливо богатство“ (ЖК, XIV) – (дарот) на источната духовност и словенската писменост.

Организирање на богослужение на словенски јазик

Ростислав, владетелот на Моравија, по примерот на Борис, бугарскиот цар, сакајќи да ги осигура својата политичка и духовна самостојност и слобода, покрај политичкиот елемент за еден од столбовите ги имал Црквата и црковниот живот, но без латинско-германската супремација². Во тоа време Моравија спаѓала во крилото на западноримскиот патријархат, па затоа јурисдикцијата за таа територија била под римската Столица. Покрај тоа, Моравија во тоа време била мисионерска земја и Црквата немала постојана хиерархија³. „Бидејќи (новите луѓе) не можеле да ги користат плодовите од апостолската мисија на свети Андреј Првоповикан, кој на овие простори го посеал Словото Божјо“, но за нив на неразбирлив јазик. И затоа имало потреба

од учители и служители „на нивниот им словенски јазик“, односно епископи и свештеници кои требало правоверно да ги реформираат богослужението и црковниот живот според источновизантискиот (православен) обред.

Поради тоа владетелот Ростислав „советувајќи се со кнезовите свои и Моравците“ испратил пратеници при царот Михаил, велејќи: „Господаре, дај ни епископ, што на нашиот јазик ќе ни ја изложи вистинската христијанска вера, па и други држави тоа да го видат, а потоа и да нè следат“. Византискиот цар Михаил III (842-867) и патријархот Фотие, кои сакајќи да ги придобијат Словените за пријатели, го прифатиле барањето на Ростислав. Како најпогодни за таа мисија ги избрале и во 863 година ги испратиле браќата Кирил и Методиј, бидејќи тие биле мошне учени, а освен тоа и солунјани, „кои добро зборуваат словенски“ (ЖК, XIV; ЖМ, V). Методиј не бил сè уште епископ, но бил многу угледен игумен на еден голем манастир на Олимп. Како игумен, се разбира морал да има свештенички чин. Брат му, Константин, уште од својата рана младост бил јеромонах и еден од најугледните учители и мисионери во Цариград. Мошне важен е податокот дека во тоа време византиските монаси живееле според монашките правила на св. Теодорит Студит. Правила кои од монасите покрај молитвата, знаењето, љубовта и послушанието, најмногу ја препорачувале книгата⁴: „бидејќи оној, кој сака, да се одбрани од ерес и бори за правоверие, треба да е извежан во знаењето“⁵. Панонските легенди ни говорат за личности со такви карактеристики и воспитување. Можеби, поради тоа и таквото христијанско воспитување, токму нив ги испратиле во мисија. За кусо време тие се подготвиле и заминале во Моравската мисија⁶, кога засекогаш „ќе го објават словото незаодно“, а тие ќе се овенчаат засекогаш како први „словенских народов просветители“⁷.

⁴ MARIN. *San Teodora Studita*, p. 76: Schneider: *Der heilige Teodor von Studion*, p. 55-6.

⁵ Сп: GUBERINA, Fra. *Nacionalizam i katolicizam sv. Cirila i Metoda*. Bogoslovska smotra, Zagreb, 1927, br. 2, str. 133.

⁶ АНТОЛЈАК, Стјепан. Правци кретања Кирила и Методија за време нјихове моравске мисије. *Во Кирилометодијевскиот (старословенскиот) период и кирилометодијевската традиција во Македонија*. Скопје 1988, стр. 199-211.

⁷ МАРЕШ, Франтишек Вацлав. *Јазикот на словенскиот првоучител Методиј*. Во Кирило-методијевскиот (старословенскиот) период и кирило-методијевската традиција во Македонија. Скопје 1988, стр. 71-76.

² BENZ, Ernst. *Duh i život Istočne Crkve, Svjetlost*. Превел од германски Иван Маркешиќ. Sarajevo 1991, str. 102.

³ GUBERINA, Fra. A. *Nacionalizam i katolicizam sv. Cirila i Metoda*. Bogoslovska smotra, broj 2, Zagreb 1927, str. 151.

За да заминат светите Браќа во Моравија на мисија, требало да го оформат старомакедонскиот јазик во книжевен облик и да ги преведат првите богослужбени книги, а потоа целосно да го преведат библискиот текст заедно со своите ученици. Житиеписецот соопштува во ЖК, VII⁸, дека Константин, престојувајќи во манастирот „Полихрон“ на планината Олимп, заедно со брата си Методиј, деноноќно со книгите се занимаваше. Најверојатно тоа е времето кога тие ја составиле новата азбука (глаголица), која требало да одговара на гласовниот систем на словенскиот јазик, земајќи ја за основа грчката азбука од 24 букви⁹ додавајќи уште 14 други букви. Тие знаеле дека цивилизацијата на писмото, или запишаните зборови, се различни од цивилизацијата на усното предание. Исто така, знаеле дека само преку писмото може во континуитет да се пренесуваат традицијата, легитимитетот и напредокот: „*На вода не може да се пишува*“ – рекол св. Кирил. Тој можел за потребите на Словените да го приспособи латинското или грчкото писмо, но не направил така, туку составил нови знаци кои попрецизно го репродуцираат словенскиот гласовен состав. Овие историски факти даваат за право да се прифати дека во 9 век врз основа на солунскиот словенски говор веќе е создаден првиот книжевен јазик, кој набргу ќе стане и официјален јазик при мисијата на светите Кирил и Методиј. Тој со враќањето на свети Климент и свети Наум во Македонија ќе се официјализира и во овие краишта. Во времето на Самоиловото царство тој јазик започнува да се користи и како државен литературен јазик¹⁰.

Откако го оформиле првиот книжевен јазик светите браќа за богослужбени цели го направиле преводот на *Изборното евангелие*, *Изборниот апостол*, делови од *Псалтирот* и избрани делови од најзначајните богослужбени книги – *Октоихот*, *Минејот* и *Триодот*. Оваа констатација на недвосмислен начин се потврдува во XV глава од Методиевото житие каде што свети Климент појаснува дека

⁸ ОХРИДСКИ, Климент. *Събрани съчинения, том трети, Пространни жития на Кирил и Методий*. Подготвили за печат Боню Ст. Ангелов и Хр. Кодов. София 1973.

⁹ Илиевски, Петар Хр. *Светила незаодни, словенските првоучители и нивните ученици*. Скопје 1999, стр. 33.

¹⁰ Ристовски, Блаже. *Некои прашања околу појавата на христијанството и писменоста кај Словените во Македонија*. Во *Кирил Солунски, Симпозиум 1100-годишнина од смртта на Кирил Солунски*, книга 2, Скопје-Штип, 23-25 мај 1969 Скопје 1970, стр. 319-337.

двајцата браќа претходно ги подготвувале: само Псалтирот и Евангелието со Апостолот, како и одбрани црковни служби. Меѓу другото и Номоканонот, то ест црковното правило и некои книги за светите Отци.

Дејноста на светите Методиј и Кирил во Моравија во преден план била на црковно-просветно поле. Нивната прва задача во државата на Ростислав била да ја создадат и организираат младата самостојна Словенска црква, но не на латински темели, туку независна од германските бискупи, а со тоа да стават цврсти основи за словенската просвета и писменост, односно потполна духовна слобода и просвета. Поради тоа се потрудиле да воспостават редовен црковно-литургиски живот, т.е. редовно да ги извршуваат секојдневните и празничните богослуженија, како и обредите потребни за верниците, почнувајќи од крштевање, т.е. примање во црквата, венчавање, причестување и сè друго што носел црковниот ред. Во силен духовен напор, светите Браќа на Словените, прво што направиле им ја обликувале христијанската книжевна култура на т.н. тогаш тркалезна (обла) глаголица и го вовеле народниот јазик во богослужението. Житието Кирилово сведочи дека кога пристигнале во Моравија тие го превеле „сиот црковен чин“ то ест утрена, часови, вечерна, повечерие и Литургијата и со нив ги научиле нивните ученици (ЖК, XV). Кои други книги и што сè превеле светите Браќа, не се знае точно, но секако ги превеле тие богослужбени книги, кои биле најпотребни за богослужението. Бидејќи се знае дека словенските просветители, спомнавме, „не само што ги превеле неопходните за богослужба црковни книги, туку и го организирале црковното богослужение“¹¹. Во оваа благородна мисионерска дејност на словенските првоапостоли активно им помагале нивните најблиски ученици, меѓу кои најдаровитите биле свети Климент и свети Наум Охридски. Пред да заминат од Моравија за Рим, се задржале четири години и за цело време богослуженијата ги вршеле на словенски јазик и на православен обред. Светите Методиј и Кирил тоа можеле лесно да го прават, бидејќи обајцата биле опитни свештеномонаси, а исто така и нивните собраќа кои дошле со нив во придружба од

¹¹ ПОП АТАНАСОВ, Ѓорѓи. *Македонска книжевна традиција*, Скопје 2001, стр. 125. За тоа види повеќе и кај: *Žitija Konstantina Ćirila i Metodija*, 14; Лапе, Љубен. *Одбрани текстови за историјата на македонскиот народ, прв дел*. Скопје 1975, стр. 70.

Цариград, особено учениците Климент, Наум, Ангелариј, Сава и други. Тие уште од својата младост биле заедно со нив во Цариград, а и на Олимп, па и за цело време при подготовката за просветителската дејност кај Словените. Свети Кирил -Константин наводно при создавањето на словенската азбука: „на молитвоу са наложи и сз инѣми поспѣшникзи ...“. „Сите тие се јеромонаси и сите тие поставиле цврсти темели на словенската просвета меѓу сите Словени“, забележал Душан Глумац¹². Со своето дело, тие на посебен начин го поврзале христијанскиот Исток со Западот.

Свети Кирил-Константин починал веќе во 869 година во Рим, каде што од папата Адријан II ја добиле потврдата (благословот) за словенското богослужение. Методиј бил хиротонисан со титулата „архиепископ за Сирмиум“, според сремскиот стар град, денес познат како Сремска Митровица, та се вратил меѓу Словените за да го продолжи започнатото дело.

Меѓутоа, „откако го прими епископството за Црквата моравска, преподобниот Методиј понесе многу напори и подвизи проповедувајќи ја светата вера, и претрпе многу неволји и прогонства“ (Слава на 9 песна). Методиј ја проширил својата дејност и во Чешка и Полска, покрстувајќи го чешкиот кнез Бори вој со жена му Људмила и еден полски кнез на Висла. Противниците на словенската самостојност го држеле во затвор во Германија две и пол години. За неговото дело се зазел панонскиот (словенски) кнез Коцељ. Откако бил ослободен од затвор, тој неуморно работел во Моравија, со големи симпатии од народот, бранејќи го словенското богослужение, а во одбрана на своето верско-културно дело повторно патувал за Рим и Цариград. Многу години подоцна од црковната и од државната страна го добил признанието за исправноста на своето дело.

Тоа беше голема придобивка за словенските народи, „бидејќи од нив започна Божествената литургија на сродниот ни јазик словенски и се извршува сето црковно служење.

Преку нив ни се даде и неисцрпниот извор на вода која тече во живот вечен“ (Седален гл. 5).

Преводот на Светото писмо (Библијата) на словенски јазик

На светите браќа Кирил и Методиј основна задача во нивната мисија меѓу Словените им бил преводот на Светото писмо, наречено уште и Библија. Затоа тие ќе започнат да ја преведуваат Библијата, а и другите, видовме погоре, потребни богослужбени книги на словенски јазик, то ест на јазикот на македонските Словени од солунското подрачје¹³. Тоа е периодот на создавањето на првата словенска азбука и преведување на Светото писмо на јазикот на Словените од Македонија, на јазикот кој послужил за основа на првата словенска писменост¹⁴. Ништо чудно. Учениците Грци можеби и ден-денес не знаат кој ја создал нивната азбука и кој во кое време ја превел Библијата на грчки јазик. Еве, што за тоа соопштува Црноризец Храбар, во неговото дело *О писменех (За буквите)*, на крајот стои: „Ако ги запрашаш грчките книжници, кој ви ја создал азбуката или превел Библијата и во кое време † ретко кој од нив знае. Меѓутоа, ако ги запрашаш словенските книжници: кој ви ги создал азбуката или превел Библијата, тоа сите знаат велејќи: св. Константин Филозоф, наречен Кирил, тој ни ја создаде азбуката и ни ја преведе Библијата, и Методиј, братот негов, бидејќи има уште живи кои ги видоа ... а годината е 6363 (односно 863) од создавањето на светот“.

Словенскиот превод на светите текстови на Библијата стана традиција востановена од светите Браќа, и тоа видовме пред Моравската мисија (ЖК, XIV; ЖМ, V), која продолжува со преводи извршени во Моравија и Панонија (ЖК, XV; ЖМ, V). Св. Методиј лично се јавува како продолжувач на преведувачката дејност во Моравија по 869 година (ЖМ, XV), а по неговата смрт настанува голема криза и прогонувањето на нивните ученици станало мошне жестоко, но нивниот пастирски метод, за објавување на Божјата вистина (Евангелието), останал жив образец за Црквата и за мисионерите на сите времиња сè до денешни дни.

Не се знае ниту вистинското време кога се направени првите словенски преводи на Светото писмо, но врз основа на некои сознанија може да се каже дека уште пред 863 година во Византија светите Кирил и Методиј

¹² ГЛУМАЦ, Душан. *О времену монашења Константина Солунског и рукоположењу Методија за свештеника*. Београд 1974, стр. 246.

¹³ ИЛИЕВСКИ, Петар Хр. *Светила незаодни*, стр. 15.

¹⁴ Исто, стр. 160.

направили некои од нив. Житиеписецот соопштува во ЖК, VII¹⁵ дека Константин, престојувајќи во манастирот „Полихрон“ на планината Олимп, „разговарајќи само со книгите“, деноноќно се занимаваше со тоа, заедно со брата си Методиј¹⁶.

Знаеме и тоа дека словенскиот јазик на кој светите Браќа ги превеле светите книги бил дијалектниот говор на македонските Словени од околината на Солун. Ова е посведочено и во житието на св. Методиј (ЖМ, V), според обраќањето на византискиот цар Михаил III кон свети Константин-Кирил, при предавањето на должноста за Моравската мисија: „Друг не може да го направи ова, освен ти. Затоа, еве ти многу дарови и земи го брата ти, игуменот Методиј, па оди! Оти вие сте солунјани, а сите солунјани чисто словенски зборуваат“ (Взи во неста селоунапина, да селоунапекъси чисто словѣньскъи бесѣдоујот)¹⁷. Знаењето на словенскиот јазик секако не е само од контактите со луѓето кои живееле во Солун и во неговата околина, како говорен јазик „туку им бил мајчин јазик“¹⁸.

Според податоците од житијата на св. Кирил во XIV глава се дознава дека се започнало со преведувањето на Евангелието по Јована, како што стои во текстот: сложи писмена, и начеть бесѣдѣх писати евлѣскоу, еже: искони бѣ слово, и слово бѣ ѿ бѣ, и бѣ бѣ слово (Во почетокот беше Словото, и Словото беше во Бога, и Бог беше Словото (Јован 1, 1)¹⁹. Потоа направиле избор од евангелски четива, приспособени за црковна богослужба, во една книга позната како *Изборно евангелие*, поделена на „зачала“, кои се читаат на богослужбите во текот на целата година, а се нарекува уште и како *лекционарен превод* т.е. богослужбен *апракос*²⁰, преведен пред нив-

ното доаѓање во Велика Моравија²¹. Опширните житија на светите Кирил и Методиј, познати во славистиката под името *Панонски легенди*, соопштуваат дека за потребите на Моравската мисија, бил преведен и целиот црковен чин, потоа Апостолот, Псалтирот како и многу други книги²². И Јован Егзархот (9 в.) во Прологот на својот труд „Богословие“ („Небеса“), во кој е испреплетено догматското учење на св. Јован Дамаскин (+750) во „Точно изложение на православната вера“, на ист начин сведочи за преводот. Таму тој вели: „Светиот Божји човек Константин, т.е. Философот, даде многу труд, кога создаде писмо за словенските книги и на него преведе избор од Евангелието и Апостолот...“²³. Тоа е недвосмислено потврдено и во Летописот на Нестор, каде што се вели дека светите браќа Кирил и Методиј: преложишта апостола, евангелъе, по семъ преложишта псалтирь и охтанкъ²⁴.

Во Моравија, браќата свети Кирил и Методиј ја продолжиле започнатата преведувачка дејност. Тие таму престојувале од 863 до 867 година, каде што работат на преведување на неопходните текстови за богослужението и некои од библиските книги. Во ЖК, XV и ЖМ, V се соопштува следново за св. Кирил: „За кратко време го преведе целиот црковен чин и ги научи на утрнатата, часовите, вечерната, повечерието и литургијата“²⁵. Целосниот чин за кој станува збор во *Опширното житие* вклучува и многу старозаветни текстови²⁶. Врз основа на словенското апракосно евангелие бил докомплетиран преводот на полниот четвороевангелски текст. За разлика од изборното (апракосно) евангелие, во четвороевангелието евангелскиот текст не е распореден според богослужбите во Православната црква, туку според четирите еванге-

¹⁵ ОХРИДСКИ, Климент. *Събрани съчинения, том трети*,

¹⁶ ОХРИДСКИ, Климент. *Събрани съчинения, том трети*, стр. 126.

¹⁷ ОХРИДСКИ, Климент. *Събрани съчинения, том трети*, стр. 188. *Панонски легенди*, Житие за св. Методиј, глава 5 - превод: Јован Таковски, Скопје 2001).

¹⁸ Охридската архиепископија и покретувањето на Русија. Во *Зборник со трудови во издание на Богословскиот факултет „Свети Климент Охридски“*, Скопје 1988, стр. 3.

¹⁹ *Žitija Konstatina Ćirila i Metodija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985, str. 14; ЛАПЕ, Љубен. *Одбрани текстови за историјата на македонскиот народ*, стр. 70.

²⁰ *Апракос, опракос, пракос* (од грч. απρακος, или απραктос - неделен, неделно) книга, во чиј текст Евангелието или Апостолот е поставен во таков ред да одговара на неделното четиво во текот на годината,

почнувајќи од Велигден со првата глава на Евангелието според Јован.

²¹ ПОП АТАНАСОВ, Ѓорги. *Речник*, стр. 89.

²² ГЕНОВЪ, Б. Ангеловъ. *Стара българска литература, том II*. Софија 1922, стр. 57; УГРИНОВСКА-СКАЛОВСКА, Радмила, БАСОТОВА, Љубинка. *Сведоштва за Кирил и Методиј*, Скопје 1989, стр. 65-66.

²³ *Христоматия по старобългарска литература*. Съставит. К. Куев, П. Динеков, Д. Петканова). Софија 1957, стр. 68.

²⁴ ПОП АТАНАСОВ, Ѓорги. *Кичевскиот охтоих, Македонски книжевен споменик од XIII век*. Скопје 2000, стр. 9.

²⁵ ОХРИДСКИ, Климент. *Събрани съчинения, том трети*, стр. 105 (сп. 136).

²⁶ ДАМЯНОВА, Екатерина. *Св. Кирило-методиевиот превод на стария завет. Во Богословска мисъл - 1-2*, Софија 1999, стр. 38.

лија од Матеј, Марко, Лука и Јован. Меѓутоа, сè уште останува прашањето на кого му припаѓа преводот на грчкото Четвороевангелие (Tetr): дали на светите Кирил и Методиј, или на нивните ученици и следбеници. Тоа што со сигурност се знае е дека „шест години Браќата работеле заеднички (863-869)“. По смртта на Кирил (14 февруари 869 година), Методиј ја водел мисијата 16 години, сè до 885 – што значи дека „Браќата вкупно работеле 22 години“²⁷. По смртта на својот брат, а пред крајот на животот св. Методиј го превел целиот Стар завет, освен *Макавејските книги*²⁸. Целосниот превод бил завршен во Моравија²⁹, а „при преводот, на св. Методиј му помагале и неговите ученици“³⁰. Ваквото сознание го потврдува житијеписецот на св. Методиј во петнаесеттата глава на неговото житие каде што јасно пишува: „Потоа (Методиј) откако ја остави настрана сета (животна) врева и своите грижи Му ги предаде на Бога (сп. 1 Петр. 5, 7), најнапред постави од своите ученици двајца свештеници, вешти брзописци, и брзо ги преведе од грчки на словенски јазик сите книги (од Библијата), освен на Макавеите, за шест месеци, почнувајќи од месец март до дваесет и шестиот ден од месец октомври. А кога заврши, Му оддаде достојна чест и слава на Бога, Кој дава таква благодат и ревност. И откако заедно со своето свештенство отслужи света Литургија, го отпразнува споменот на свети Димитриј“³¹. Во истото житие стои дека св. Методиј „ги превел сите (библиски) книги, освен Макавејските, од грчки на словенски јазик“, при што се подвлекува дека освен црковните богослужбени книги „го преведе и Номоканонот, т.е. црковното правило и книгите за светите Отци“ (XV)³².

Од сите преводи на св. Методиј, секако најголемо значење има преводот на Библијата со кој Словените влегоа во светската култур-

на историја, иако во славистичката наука постојат разни мислења во врска со тоа дали св. Методиј ја превел целата Библија или само дел, изразувајќи резерви во однос на преводот на Стариот завет³³. Во последно време сè повеќе се прифаќа гледиштето дека св. Методиј го превел целиот библиски текст. За преводот на сите „уставни 60 книги“, повторно соопштува и егзархот Јован во спомнатиот Пролог кон трудот „Богословие“ со зборовите: „Великиот Божји архиепископ Методиј ... ги преведе сите 60 уставни книги од елински јазик, то ест од грчки, на словенски“³⁴, а во таа смисла беше и сведочењето на летописецот Нестор од 11 в³⁵. Додека, пак, според Ф.В. Мареш³⁶, св. Методиј го превел целиот библиски текст со што старословенскиот превод хронолошки се наоѓа на третото место во Европа. Пред овој превод целосни преводи на Библијата се латинскиот превод на блажени Ероним, познат под името *Вулгата* (393-404) и готскиот превод на Вулфила од 4 век. Ете така, Словените го добија својот прв превод на Библијата, со што оваа значајна книга ќе стане составен дел од верското живеење и културата на Словените кои во тоа време и подоцна го прифатиле христијанството³⁷.

Преведувајќи ја Библијата од грчки на словенски јазик, светите браќа биле исправени пред повеќе лингвистички проблеми³⁸. Пред сè, требало Библијата, со мошне сложена и апстрактна содржина, пишувана на јазик од грчка провениенција со долга книжевна традиција и комплицирана структура, да се пренесе, односно преведе на еден народен словенски говор, кој дотогаш не бил писмено кодифициран. Тоа значи дека, за многу поими од црковен и од теолошки карактер од христијанската религиозна терминологија, треба-

²⁷ МАРЕШ, Франтишек Вацлав. Јазикот на словенскиот првоучител Методи. Во *Кирило-методиевскиот (старословенскиот) период и Кирило-методиевската традиција во Македонија*. Скопје 1985. стр. 71.

²⁸ *Документи, том први*. Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје 1981, стр. 65. СТОЈЧЕВСКА АНТИК, Вера. *Светлините на трдцијата*. Скопје 1998, стр. 7.

²⁹ *Кирило и Методије (житија, служење, каноне, похвале)*. Београд 1964, стр. 43-119, стр. 145-172.

³⁰ ОХРИДСКИ, Климент. *Събрани съчинения, том трети*, стр. 202, 191; ДИНЕКОВ, Петяр. Кои са били учениците на Кирил и Методиј. Во *Кирило-методиевски студии, книга 8*. София 1991, стр. 5.

³¹ ОХРИДСКИ, Климент. *Събрани съчинения, том трети*, стр. 202.

³² ЛАПЕ, Љубен. *Одбрани текстови за историјата на македонскиот народ*, стр. 70.

³³ Хрватскиот научник В. Јагич се сомнева во податокот од ЖМ, 15 г. дека Методиј ја превел целата Библија за многу кратко време. Според Јагич, преводот одел постапно и дури во 15 век е довршен. За него најстар и полн словенски препис на Библијата е - Генадиевскиот од 1499 г. (ГИМ-Сигн. 915). Види повеќе за тоа кај: ДАМЈАНОВА, Екатерина. Св. Кирило-методиевиот превод на стария завет. Во *Богословска мисъл - 1-2*, София 1999, стр. 39; и кај: МИРКОВИК, Лазар. *Православна литургија, први општи део*. Београд 1982, стр. 161.

³⁴ *Христиоматия по старобългарска литература*, стр. 69.

³⁵ Цитирано според ДАМЈАНОВА, Екатерина. *Св. Кирило-методиевиот превод на стария завет*, стр. 39

³⁶ МАРЕШ, Франтишек Вацлав. Јазикот на словенскиот првоучител Методи, стр. 71.

³⁷ СТОЈЧЕВСКА АНТИК, Вера. *Светлините на трдцијата*, стр. 18.

³⁸ Види кај: ГИРЕВСКИ, Ацо Александар. *Македонскиот превод на Библијата*. Скопје 2004, стр. 27-28.

ло да се изнајдат соодветни словенски зборови или за некои од нив да се позајмат од грчкиот јазик, како на пример: *ѓакон, евангелие, идол, икона, калуѓер, метанија, монах, панихида* и др. За колкав квантитет на туѓи позајмици станува збор може да се види од анализите на писмените споменици на старословенски, црковнословенски, односно старомакедонски јазик³⁹. За успешноста на преземените архаизми од светите браќа зборува и фактот дека многу архаизми во преводот на Библијата од светите браќа се задржале од исти причини и во македонскиот превод на Библијата, објавен во 1990 година⁴⁰. Сето тоа било мошне сложена работа. Токму затоа, со право се смета дека светите Кирил и Методиј го создале и книжевниот јазик за Словените – старословенскиот, кој станал *lingua sacra*, т.е. јазик на кој се вршела богослужбата кај православните Словени⁴¹.

Трудот и работата околу создавањето на словенскиот јазик, односно неговото кодифицирање во книжевен јазик, а потоа и преведувањето на свештените книги на тој јазик не им претставувале проблем, туку предизвик.

По тригодишна дејност светите Браќа пристигнале во Венеција, каде што св. Кирил ја водел познатата полемика со тријазичниците, отфрлајќи ја далекусежно тезата за богоизбраните јазици и дека само на нив треба да се проповеда Божјото слово, на што Кирил им одговорил: „Не врне ли дожд од Бога еднакво врз сите? А сонцето не грее ли исто така за сите? Зар не дишеме воздух сите еднакво? Па тогаш како не се срамите да признаете само три јазици, а за сите други народи сакате да бидат слепи и глуви...“⁴² Делото на светите Браќа по смртта на Методиј западнало во голема криза и прогонувањето на неговите ученици станало толку жестоко што било причина тие да ја напуштат својата мисионерска работа⁴³.

³⁹ ИЛИЕВСКИ, Петар Хр. *Грчко-словенска културна симбиоза во Македонија, Словенска писменост 1050-годишнина на Климент Охридски*. Охрид 1966, стр. 45-52.

⁴⁰ GIREVSKI, Aco A. *The history of the macedonian Bible*. Скопје 2013.

⁴¹ Вангелија ДЕСПОДОВА, *Студии за македонското средновековно книжевно наследство*. Прилеп-Скопје 2000, стр. 164.

⁴² ОХРИДСКИ, Климент. *Събрани съчинения, том трети*, гл. XVI.

⁴³ Како што е познато, по смртта на св. Методиј во 885 година, учениците на солунските браќа биле прогонети од Моравија од страна на антисловенски расположеното германско духовенство. Свети Климент и свети Наум од Моравија дошле во Преслав, а оттаму во Македонија. Прв во Македонија дошол свети Климент (во 886 година), а

Светите браќа Константин – Кирил и Методиј беа царски пратеници, но кога дошле меѓу Словените, станале заштитници на темелните права на словенскиот народ: со право на сопствено писмо, со право на сопствен јазик, со право на богослужење на народен јазик и со право на сопствен општествен и политички развој. И затоа, нивниот пастирски метод, за објавување на Божјата вистина на народите, почитувајќи ја нивната културна самобитност, останува жив образец за Црквата и за мисионерите на сите времиња⁴⁴.

SUMMARY: *The Legacy of Saints Cyril and Methodius.* The work of the Holy Brothers Cyril and Methodius is an outstanding contribution to the culture and literature of all the Slav nations. They embarked on a journey among the Moravian Slavs as enlighteners. However, they also set off as organizers of the ecclesiastical, administrative, and social life of the Slavic principalities. They transformed the Old Macedonian language into a literary language and translated the biblical, liturgical, patristic, and cannon law texts in the language of the Macedonian Slavs by enriching the lexicon with loanwords from Greek provenience and other western Slavic states. Up to the present day their translation of the Bible is impressive and has been accepted as an orthodox text by both the West and the East. Their translation of the sacred books is still used today in the Divine Liturgy of the Macedonian Orthodox Church.

Dr. Aco Girevski
Faculty of Orthodox Theology
Ss. Cyril and Methodius University – Skopje
Zagrepska 29 Skopje
1000 Skopje, Republic of Macedonia
aco.girevski@gmail.com

подоцна, по неговата хиротонија за епископ во 893 година, тука пристигнал и свети Наум Охридски. Види повеќе за тоа, кај: ПОП АТАНАСОВ, Ѓорѓи. *Македонска книжевна традиција*. Скопје 2001, стр. 125-129.

⁴⁴ ЈОВАН ПАВЛЕ II, *Апостолско писмо Egregeiae Виртути* од 31 декември 1980 година: ААЦ 73 (1981), стр. 258-262.